

ANATOMİK TERMİNOLOJİ

Batı geleneğinde modern insan anatomisi üzerine ilk ciddi sistematik çalışmalar Yunan hekim Herophilus (MÖ 335 – 280) ve Erasistratus (MÖ 304 – 250) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kaydedilen ilk insan diseksiyonu ise Mısır'da İskenderiye Kütüphanesindeki. Ancak, Roma İmparatorluğu'nun ünlü hekimi Galen zamanında, insan diseksiyonu pratiği ciddi şekilde azalmıştır. İnsan anatomisi üzerine çalışmaların yeniden efektif olarak canlanabilmesi ise ancak Andreas Vesalius döneminde olmuştur. Vesalius'un anatomi tarihi için de oldukça öneme sahip olan yedi ciltlik bilimsel eseri *De Humani Corporis Fabrica Libri Septem* ya da kısaca bilinen ismiyle *Fabrica*, bu alandaki çalışmaların önünü açan eserlerden sayılır. *Fabrica*'nın ön sözünde Vesalius, kendi anatomik çalışmalarının ve eğitimin tarihsel yetersizliğinden bahsetmiş, geçmiş çalışmalarda insan organizmasının incelenmesinin önündeki kültürel engelleri sorgulamıştır. Galen'in çoğu anatomik çalışması bile insan anatomisine değil, daha çok diğer maymunların anatomisine dayanmaktadır. Vesalius, kendisinin de ifade ettiği üzere, 1540 yılında Bologna kentine gittiğinde insan ve maymun anatomilerini karşılaştırma fırsatı bulmuş ve bu fırsatı elde etmesiyle birlikte insan-maymun anatomilerini komparatif olarak incelemiş, o ana kadar "anatomi" ismiyle yapılan çalışmalardaki verilerin büyük ölçüde maymunlardan elde edildiğini fark etmiştir. Vesalius insan üzerinde çalışarak yaklaşık 400000 kelimelik, illüstrasyonlarla zenginleştirilmiş büyük bir yapıt ortaya çıkarmıştır. Görseller, dönemin ressamı Tiziano Vecellio'nun (Titian) atölyesindeki çalışanlar tarafından hazırlanmıştır. *Fabrica*, 1543'te, Vesalius henüz 29 yaşındayken basılmıştır. Tüm bunlara rağmen, Vesalius'un anatomik çalışmaları, dönemi ve sonraki biyolojik çalışmalarla literal mânâda fazla paralellik göstermemiştir. Bu nedenle her ne kadar anatomi, biyoloji literatürüne dâhil olsa da tarihsel olarak biyolojinin seyrinden en azından belirli noktalar bakımından farklılıklar gösterir. Bunlardan biri de, anatomide kullanılan terminolojidir. Bilindiği üzere orijinal anatomik terimler Yunanca olup anatomik ortak dil olarak Latince ile takviye edilmiştir; böyle bir durum biyolojinin diğer dallarında pek de belirgin olarak görülmemektedir.

A. Vesalius (1514 – 1564)

Anatomideki Yunanca-Latince kullanımının yaygınlığı, aktardığımız tarihsel bilgilerden ileri gelmektedir. Anatomik terminoloji, bu nedenle biyolojinin alelâde işleyişinden farklı bir noktada seyretmiştir. Anatomik literatürde terminolojinin dil engellerini aşması profesyonellerin entelektüel iletişimi kolaylaştırmakta olup oldukça erken bir aşamada anatomide, evrensel terminolojinin Latince olması gerektiği, alanın öncüleri tarafından gayriresmî olarak kararlaştırılmıştır. Bu anlayış, *Nomina Anatomica*'nın ilk Basel edisyonu ile birlikte, 1895'te dünya genelinde resmîleştirilmiştir. Dünyanın farklı bölgelerinden İsviçre Basel'e gelen anatomi uzmanları, insan vücudunda makroanatomik düzeyde görülebilen 4500 yapı saptamış, bunlara tarihsel kayıtları da göz önünde bulundurarak uygun terminolojiler önermişlerdir. Bugün çağdaş anatomide kullandığımız çoğu terimin orijini buraya dayanmaktadır.

Fabrica'dan bir sayfa.

1950 yılında insan anatomik yapılarının adlandırılmasıyla ilgili sorumluluklar Uluslararası Anatomik Adlandırma Komitesine (IANC) devredilmiştir. 1989'da da bu sorumluluklar Anatomik Terminoloji Federatif Komitesine (FCAT) geçmiştir. Artık Uluslararası Anatomistler Dernekleri Federasyonunun (IFAA) himayesinde devam eden bu çalışmalar, günümüzde insan anatomisi terminolojisinden sorumludur. Resmî modern insan anatomisi terminolojisinin güncel hâli *Terminologia Anatomica* (1998) adlı yapıtta bulunmaktadır.

Terminologia Anatomica'da Latinceyle birlikte İngilizce terminoloji de bulmak mümkündür. Şu anda İngilizce, her ne kadar Latince ortak bir anlaşma dili olarak tarihsel süreçte kullanılmış olsa da anatomik terminolojide resmî dil olarak benimsenmiştir. Bir anatomik yapının hem Latince hem İngilizce yazımı bu nedenle literatürde geçerli olabilmektedir. Yapıların İngilizce ve Latince adlandırılmalarında bazı farklılıklar söz konusu olabilir. Örneğin, *corpus mandibulae* yapısının İngilizce aktarılışı "body of the mandible", *facies articularis capitis fibulae* ise "articular facet on the head of the fibula" demektir. Latince terminolojide terimleri öğrenebilmek, İngilizce bilmeyenler için ilk başta zor olabilmektedir. Bilinen örnekler olarak *sulcus tendinis musculi flexoris hallucis longi* ya da *musculus levator labii superioris alaequae nasi* verilebilir. Latince ve İngilizcede bazı terimler aynı olabilir: *sternum, tibia, sustentaculum tali*...

Latince kullanılan terminolojiler, Latince hangi mânâlara gelmektedir? Adlandırmada kullanılan çoğu Latince terim, esasında gündelik yaşamla ilgili kelimelere dayanmaktadır. Anatomik terminolojinin etimolojik ve tarihsel kökenini incelemek, araştırmacılar için entelektüel ve keyifli bir uğraş olabilir. Örneğin pelvis üzerindeki kalça eklemine "bardak-benzeri" eklem yüzeyine terminolojide "acetabulum" ismi verilir. Romalı düşünür Pliny, bu yapıyı, bir Roma sirke (asum) haznesine (abrum) benzetmiş ve yakın dönemde uzmanlar, bu tarihsel kayıttan faydalanarak terminoloji önermiştir. Mandibulanın kondilar prosesi de ismini Yunanca "eklem" anlamına gelen bir kelimedenden (knuckle) alır.

Araştırmacılar, bilimsel metinlerde bazı durumlarda İngilizce aktarılışı olan terimlerin Latince isimlendirmelerini daha çok kullanmaktadır. Bazı metinlerde ise, belirli bir yapıya ait hem İngilizce hem Latince terminolojiyi birlikte görebilmekteyiz. Metnin kavrayışının ve literal bütünlüğünün korunabilmesi adına anatomik terminolojinin aktarımında yalnızca bir dilin kullanılması daha çok önerilmektedir.

Kaynak: <https://evrimseltip.org/2017/09/26/anatomik-terminoloji-%e2%80%a2-ansiklopedik-bilgi/>